นาฏศิลป์พื้นเมืองสร้างสรรค์ ชุดฟ้อนวิจิตราภูษาไทเลย
Creative Folk Dance Fon Wichitra Phusa Thai Loei

สรินทร คุ้มเขต[1]
Sarinthorn Khumkhet
ชมภูนาฏ ชมภูพันธ์[2]
Chomphunat Chomphuphan
ปานฤทัย พุทธทองศรี[3]
Panruethai Putthongsri
สุภาวดี สำราญ[4]
Supawadee Sumran
ชัยพฤกษ์ หงษ์ลัดดาพร[5]
Chaiyapruek Hongladdaporn

[1] ผู้ช่วยศาสตราจารย์, สาขาวิชานาฏศิลป์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย
Assistant Professor, Department of Dance, Faculty of Education, Loei Rajabhat University (Email: Sarinthorn.khu@lru.ac.th)

[2] ผู้ช่วยศาสตราจารย์, สาขานวัตกรรมและเทคโนโลยีการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย
Assistant Professor, Innovation and Educational Technology, Faculty of Education, Loei Rajabhat University (Email: chomphunat@gmail.com)

[3] ผู้ช่วยศาสตราจารย์, สาขาเคมี คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย
Assistant Professor, Chemistry, Faculty of Science and Technology, Loei Rajabhat University (Email: panruethai.put@lru.ac.th)

[4] ผู้ช่วยศาสตราจารย์, สาขาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีการอาหาร คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย
Assistant Professor, Food Science and Technology, Faculty of Science and Technology, Loei Rajabhat University (Email: sumransupawadee@gmail.com)

[5] ผู้ช่วยศาสตราจารย์, สาขาสัตวศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย
Assistant Professor, Animal Science, Faculty of Science and Technology, Loei Rajabhat University (Email: chaiyapruek.h@gmail.com)

Received: 08/07/2025 Revised: 22/08/2025 Accepted: 27/08/2025

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการผลิตผ้าฝ้ายย้อมสีธรรมชาติของบ้านกกบก และสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์พื้นเมือง ชุด ฟ้อนวิจิตราภูษาไทเลย จากฐานภูมิปัญญาการผลิตผ้าทอพื้นบ้านของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรเข็นฝ้ายพันธุ์พื้นเมืองจังหวัดเลย กลุ่มเป้าหมายในการวิจัย ได้แก่ สมาชิกกลุ่มทอผ้าบ้านกกบก ผู้นำชุมชน และผู้สูงอายุ บ้านกกบก อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย จำนวน 15 คน ครูผู้สอนนาฏศิลป์ จำนวน 5 คน กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการถ่ายทอด ได้แก่ นักศึกษาสาขานาฏศิลป์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย จำนวน 8 คน โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ มีการศึกษาภาคสนาม ศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผลการวิจัยพบว่า นาฏศิลป์พื้นเมืองสร้างสรรค์ ชุด ฟ้อนวิจิตราภูษาไทเลย เป็นการนำเสนอองค์ความรู้ ภูมิปัญญา ขั้นตอนการผลิตผ้าทอย้อมสีธรรมชาติ สื่อสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตที่เรียบง่าย เพื่อส่งเสริมภูมิปัญญาการผลิตผ้าทอย้อมสีธรรมชาติสู่การเป็นอัตลักษณ์จังหวัดเลย การแสดงแบ่งออกเป็น 3 ช่วงได้แก่ ช่วงที่ 1 ขั้นตอนการทำเส้นฝ้ายและย้อมสีธรรมชาติ ช่วงที่ 2 ขั้นตอนกระบวนการทอผ้า และช่วงที่ 3 ม่วนชื่น สนุกสนาน สร้างสรรค์ดนตรีประกอบให้ช่วงแรกบรรเลงในลักษณะเนิบช้าแสดงขั้นตอนการผลิตเส้นใยฝ้าย ย้อมสีธรรมชาติ ช่วงที่สองเร่ง จังหวะให้กระชับขึ้นแสดงขั้นตอนกระบวนการทอผ้าจากเส้นฝ้ายหลากสีสัน ดนตรีช่วงสุดท้ายใช้จังหวะรวดเร็ว กระชับ เร้าใจ เพื่อความสนุกสนาน เครื่องแต่งกายออกแบบให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่นจังหวัดเลย ผลการถ่ายทอดและนำเสนอนาฏศิลป์พื้นเมืองพบว่า แนวคิดของการแสดงสื่อให้เห็นถึงภูมิปัญญาในการทอผ้าของคนในท้องถิ่น กระบวนท่ารำเสนอถึงกระบวนการผลิตผ้าทอได้ชัดเจน ดนตรีประกอบ และการแต่งกายมีความเหมาะสม ชุดการแสดงที่สร้างสรรค์ขึ้น มีความงดงาม เพลิดเพลิน สามารถนำเสนอเรื่องราวที่สื่อถึงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี

คำสำคัญ: นาฏศิลป์พื้นเมืองสร้างสรรค์, ภูษาไทเลย, นาฏศิลป์พื้นเมือง

Abstract

The purpose of this research were to Study the production process of naturally dyed cotton fabric in Ban Kok Bok and create a folk dance, “Fon Wichitra Phu Sa Tai Loei,” inspired by the indigenous wisdom of cotton weaving among rural women’s groups in Loei Province. The target participants of the study included 15 members of the cotton-weaving community group, community leaders, and elderly residents of Ban Kok Bok, Wang Saphung District, Loei Province, as well as 5 dance teachers. The target group for the transmission of the dance was 8 undergraduate students majoring in Dramatic Art at Loei Rajabhat University. The study employed qualitative research methods and was conducted through fieldwork, documentary review, and an analysis of relevant research. The findings revealed that the creative local dance “ Fon Wichitra Phu Sa Tai Loei “ represents a cultural expression that integrates knowledge and practices of natural dyeing and traditional weaving processes, thereby promoting the identity of Loei Province. The performance is structured into three parts: (1) the preparation of cotton fibers and natural dyeing, (2) the weaving process, and (3) a festive celebration. The accompanying music was composed to correspond with each stage: slow-paced melodies for the initial cotton preparation and dyeing, a moderate tempo for the weaving process, and lively, energetic rhythms for the final festive scene. Costumes were designed to reflect the cultural aesthetics of Loei. The performance and its dissemination demonstrated that the choreographic design effectively conveyed the local weaving process. The dance movements, musical accompaniment, and costumes were appropriate and

harmoniously integrated. The creative performance is aesthetically pleasing, engaging, and successfully embodies the lifestyle and cultural heritage of Loei Province.

Keywords: Creative Folk Dance, Phusa Thai Loei, Folk Dance

บทนำ

จังหวัดเลย เป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ทั้งธรรมชาติ และแหล่งเรียนรู้ทางภูมิปัญญาในด้านต่างๆ เป็นภูมิปัญญาที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ที่ผ่านมา องค์ความรู้ทั้งหมดที่เกิดจากชาวบ้าน มีลักษณะเฉพาะของตนเองและยังเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมที่มีพื้นฐานมาจากความรู้ ความคิด ความเชื่อ และประสบการณ์ที่ถูกถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น แหล่งเรียนรู้ด้านภูมิปัญญาเรื่องการทอผ้าพื้นเมืองย้อมสีธรรมชาติที่ขึ้นชื่อของชาวจังหวัดเลย ได้แก่ บ้านกกบก อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม แต่ยังคงสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมืองเพื่อใช้เป็นเครื่องนุ่งห่มในชีวิตประจำวัน และเพื่อจำหน่าย มีการรวมกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรเข็นฝ้ายพันธุ์พื้นเมือง หรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “กลุ่มทอผ้าบ้านกกบก” โดยมีผ้าทอที่เป็นอัตลักษณ์ คือ “ผ้าฝ้ายย้อมสีธรรมชาติปลอดสารพิษ” ทั้งกระบวนการปลูกฝ้ายทั้งสีขาว และฝ้ายพันธุ์ตุ่ยที่มีสีน้ำตาลแปลกตา กระบวนการผลิตเส้นใยฝ้ายด้วยตนเอง รวมถึงการทักทอเป็นผืนผ้า และสีที่ใช้ในการย้อมก็เป็นสีจากธรรมชาติซึ่งเป็นพืชพันธุ์พื้นเมืองเฉพาะถิ่น เช่น สีครามจากใบคราม สีดำหรือน้ำตาลจากมะเกลือ สีเขียวจากใบเอ็นหม่อน สีแดงอ่อนจากใบตองโคบ อันมีกระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาที่สั่งสมประสบการณ์ ถ่ายทอดต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น (ชมภูนาฏ ชมภูพันธ์ และคณะ, 2566) กลุ่มทอผ้าบ้านกกบก จึงได้ชื่อว่าผลิตผ้าฝ้ายที่ไม่เป็นอันตรายทั้งกับมนุษย์และสิ่งแวดล้อม และคนในชุมชนส่วนใหญ่ยังคงแต่งกายโดยนุ่งซิ่นสวมเสื้อฝ้ายตุ่ย หรือฝ้ายย้อมสีธรรมชาติในชีวิตประจำวัน นอกจากนี้ “ผ้าฝ้ายตุ่ย” ของบ้านกกบก ยังเป็นหนึ่งในสินค้าที่ขอขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (Geographical indiction : GI) ของจังหวัดเลย

คณะผู้วิจัยเล็งเห็นถึงความสำคัญของการถ่ายทอดและส่งต่อภูมิปัญญา จึงมีแนวคิดสร้างสรรค์ การแสดง ชุด ฟ้อนวิจิตราภูษาไทเลย ซึ่งพัฒนามาจาก “วิถีของฝ้ายอินทรีย์จังหวัดเลย” ที่จะนำเสนอการใช้ฝ้ายปลอดสารพิษในกรรมวิธีการผลิตเส้นใย การย้อมสีเส้นฝ้ายจากพืชพันธุ์พื้นเมืองเฉพาะถิ่นรวมถึงการถักทอเส้นใยให้กลายเป็นผืนผ้าที่ถูกสั่งสมและสานต่อกันมารุ่นสู่รุ่น ผ่านรูปแบบนาฏศิลป์พื้นเมืองสร้างสรรค์ และสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิต แนวคิด ความเชื่อ วิถีชีวิตของท้องถิ่นที่เรียบง่ายในการดำรงชีวิตเพื่อคนรุ่นหลังได้รู้จักนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ เป็นการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมด้านการแสดงนาฏศิลป์พื้นเมือง สู่ความเป็นอัตลักษณ์ของไทเลยต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษากระบวนการผลิตผ้าฝ้ายย้อมสีธรรมชาติของบ้านกกบก และสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์พื้นเมือง ชุด ฟ้อนวิจิตราภูษาไทเลย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ การศึกษาภาคสนาม ศึกษาเอกสาร วรรณกรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีรายละเอียดดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

1. กลุ่มเป้าหมายในการวิจัย แบ่งเป็น

1) กลุ่มเป้าหมายที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการผลิตผ้าทอจากฝ้ายย้อมสีธรรมชาติ คือ สมาชิกกลุ่มทอผ้าบ้านกกบก ผู้นำชุมชน และผู้สูงอายุบ้านกกบก อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย จำนวน 15 คน

2) กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการให้ข้อเสนอแนะ และวิพากษ์การแสดง คือ ครูผู้สอนนาฏศิลป์ในจังหวัดเลย จำนวน 5 คน

3) กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการถ่ายทอดนาฏศิลป์พื้นเมืองสร้างสรรค์ ได้แก่ นักศึกษาสาขานาฏศิลป์จำนวน 8 คน คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

2. พื้นที่ในการวิจัย ได้แก่ บ้านกกบก อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย

3. เครื่องมือการวิจัย การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้เครื่องมือในการวิจัยที่สร้างขึ้นให้สอดคล้องกับระเบียบวิธีวิจัยในเชิงคุณภาพ คือ แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก เพื่อเก็บข้อมูล “วิถีของฝ้ายอินทรีย์จังหวัดเลย” และแบบบันทึกการสนทนากลุ่ม เพื่อให้ได้ข้อเสนอแนะ และวิพากษ์ชุดการแสดงที่พัฒนาขึ้น

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

1) เตรียมและวางแผนดำเนินการวิจัย

2) ศึกษาเอกสาร งานวิจัย และข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการสร้างสรรค์ผลงาน ประกอบด้วย แนวคิดทฤษฎีการสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์ ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบและสร้างสรรค์ผลงานการแสดงนาฏศิลป์จากแหล่งต่างๆ

3) สร้างเครื่องมือในการวิจัย ซึ่งได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างและประเด็นการสนทนากลุ่ม

4) เก็บรวบรวมข้อมูล “วิถีของฝ้ายอินทรีย์จังหวัดเลย” โดยการสัมภาษณ์ สมาชิกกลุ่มทอผ้าบ้านกกบก ผู้นำชุมชน และผู้สูงอายุบ้านกกบก อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย ในประเด็นฝ้ายปลอดสารพิษ กรรมวิธีการผลิตเส้นใย การย้อมสีเส้นฝ้ายจากพืชพันธุ์พื้นเมืองเฉพาะถิ่น และขั้นตอนการทอเส้นใยให้กลายเป็นผืนผ้า รวมถึงลงพื้นที่เพื่อศึกษาขั้นตอนการผลิตผ้าฝ้ายอินทรีย์ที่กลุ่มทอผ้า เพื่อให้ได้ข้อมูลตามประเด็นที่ต้องการ และนำเสนอเป็นชุดการแสดง

5) วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้น โดยการจำแนกข้อมูล และตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลแบบสามเส้า (Data Triangulation) เพื่อเข้าสู่กระบวนการตีความหมายสำหรับการสร้างสรรค์รูปแบบศิลปะการแสดง

6) สร้างสรรค์ชุดการแสดงนาฏศิลป์พื้นเมือง มีขั้นตอนการดำเนินการดังนี้ คือ

(1) ออกแบบท่ารำและการแปรแถว การแสดงนาฏศิลป์พื้นเมืองชุด ฟ้อนวิจิตราภูษาไทเลย จากข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ เพื่อนำเสนอภาพ “วิถี

ของฝ้ายอินทรีย์จังหวัดเลย” ให้ครอบคลุมครบถ้วน ตามแนวทางการประดิษฐ์ท่ารำนาฏศิลป์ไทย และนาฏศิลป์พื้นเมือง

(2) พัฒนาองค์ประกอบของชุดการแสดง ได้แก่ ดนตรีประกอบการแสดง ผู้แสดง และการแต่งกาย โดยคำนึงถึงความสอดคล้องกับแนวคิดของการแสดง และการออกแบบท่ารำ

(3) ถ่ายทอดการแสดงนาฏศิลป์พื้นเมือง ชุด ฟ้อนวิจิตราภูษาไทเลย ให้แก่ นักศึกษาสาขานาฏศิลป์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

7) จัดการสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อวิพากษ์ชุดการแสดงนาฏศิลป์พื้นเมืองที่พัฒนาขึ้น เพื่อให้ได้ชุดการแสดงซึ่งสอดคล้องกับประเด็นที่กำหนด สามารถนำเสนอเรื่องราวได้ถูกต้อง เหมาะสม และปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำ

8) วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสร้างสรรค์ชุดการแสดงนาฏศิลป์พื้นเมือง โดยการเรียบเรียงข้อมูลเชิงคุณภาพ

9) สรุปผลการวิจัย/นำเสนอผู้เกี่ยวข้อง

5. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร งานวิจัย และข้อมูลที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งกระบวนการสัมภาษณ์ เพื่อสรุปความเชิงพรรณนา และใช้เป็นหลักเกณฑ์ที่นำไปสู่กระบวนการตีความหมายสำหรับการสร้างสรรค์รูปแบบศิลปะการแสดงต่อไป

สรุปผลการวิจัย

1. ผลการศึกษากระบวนการผลิตผ้าฝ้ายย้อมสีธรรมชาติของบ้านกกบก

“วิถีของฝ้ายอินทรีย์จังหวัดเลย” เป็นคำจำกัดความของกระบวนการผลิตผ้าฝ้ายย้อมสีธรรมชาติของชาวจังหวัดเลย ที่กล่าวถึงกระบวนการปลูกฝ้ายปลอดสารพิษและกรรมวิธีการผลิตเส้นใย การย้อมสีเส้นฝ้ายจากพืชพันธุ์พื้นเมืองเฉพาะถิ่นรวมถึงการถักทอเส้นใยให้กลายเป็นผืนผ้าที่ถูกสั่งสมและสานต่อกันมารุ่นสู่รุ่น

กรรมวิธีการผลิตเส้นใยจากฝ้ายปลอดสารพิษของกลุ่มทอผ้าบ้านกกบก ตำบลหนองงิ้ว อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย มีการอนุรักษ์พันธุ์ฝ้ายและกระบวนการผลิตแบบพื้นบ้านไว้ มีการส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกฝ้ายพันธุ์พื้นเมืองซึ่งทนต่อโรค ดูแลกระบวนการผลิตตั้งแต่เตรียมดินจนเก็บเกี่ยวผลผลิตเพื่อไม่ให้เกษตรกรใช้สารเคมี และเริ่มกระบวนการนำฝ้ายมาใช้ในผ้าทอโดย 1) การเก็บดอกฝ้ายเมื่อฝ้ายแก่เต็มที่ 2) การตากดอกฝ้ายให้แห้งสนิทดี และป้องกันเชื้อรา 3) การหีบแยกเมล็ดออกหรืออิ้วฝ้าย 4) การดีดฝ้ายให้เป็นปุยฟู ละเอียด บางเบา 5) การม้วนหรือล้อฝ้ายให้มีรูปร่างคล้ายหลอดกลมยาว 6) การปั่นฝ้ายหรือเข็นฝ้ายให้กลายเป็นเส้นใย 7) การเปียฝ้ายเพื่อนำไปใช้ทอผ้า

สำหรับกระบวนการย้อมเส้นฝ้ายด้วยสีธรรมชาติก่อนนำไปทอมีขั้นตอนการทำค่อนข้างยุ่งยาก ต้องอาศัยทักษะ ความอดทน ความชำนาญ และประสบการณ์ เพื่อให้ในการย้อมแต่ละครั้งจะให้สีเหมือนกัน กลุ่มทอผ้าบ้านกกบกมีกระบวนการย้อมที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ให้สีเส้นใยฝ้ายนุ่มนวล ไม่ฉูดฉาด โดยใช้สีธรรมชาติที่เป็นเอกลักษณ์ เช่น สีครามจากใบคราม สีดำหรือน้ำตาลจากมะเกลือ สีเขียวจากใบเอ็นหม่อนและเบือก สีแดงอ่อนจากใบตองโคบ เป็นต้น ขั้นตอนในการย้อมแบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอน คือ 1) ทำความสะอาดเส้นฝ้ายก่อนการย้อม เพื่อกำจัดไขมัน สิ่งสกปรก รวมทั้งสารที่เคลือบติดเส้นด้ายออกไป 2) การเตรียมน้ำย้อมจากพืชที่ให้สีทั้ง ใบ ดอก ผล ลำต้น เปลือก แก่น ราก หัวหรือเหง้าในดิน 3) การเตรียมสารช่วยย้อม หรือสารช่วยติดสี เพื่อเพิ่มความสามารถในการติดสี ทำให้เส้นด้ายดูดซับสีได้ดี มีความคงทนต่อแสงและการขัดถูเพิ่มขึ้น 4) การย้อมสี มีทั้งการย้อมร้อนและการย้อมเย็น เมื่อย้อมแล้วนำเส้นด้ายขึ้นผึ่งให้เย็น บิดเส้นด้ายที่ล้างสะอาดแล้วให้หมาด กระตุกให้ตึง 2-3 ครั้ง แล้วนำไปผึ่งในที่ร่มจนแห้ง

หลังจากได้เส้นใยฝ้ายแล้ว จะเข้าสู่การถักทอเส้นใยให้กลายเป็นผืนผ้า ซึ่งต้องมีความละเอียด โดยขั้นตอนการทอผ้าลาย มีดังนี้ 1) การปั่นด้ายในหลา นำเส้นด้ายเข้าเครื่องกรอ 2) การเดินหรือค้นเส้นด้ายยืน และนำเส้นด้ายจากกลักเก็บไขว้สอดเข้าฟันหวี 3) การค้นหมี่ก่อนมัด และทำโครงหรือเข้ากัง ใช้เชือกมัด

ด้ายหมี่ตามลวดลาย แล้วนำไปย้อมเพื่อนำมาปั่นหลอด 4) การปั่นหลอดหรือกรอด้าย โดยใช้หลา หรือไนปั่นนำด้ายที่กรอเสร็จใส่กระสวยสำหรับด้ายพุ่ง 5) การทอตามลวดลายโดยเหยียบไม้ที่ผูกติดกับตะกอด้ายให้เส้นด้ายยืนชุดที่ 1 กับชุดที่ 2 แยกออกจากกัน เกิดช่องว่างเพื่อสอดกระสวยด้ายพุ่งผ่าน ทำสลับกันไปเรื่อยๆ จนเป็นผืนผ้าตามความยาวตามต้องการ สำหรับการทอผ้าพื้น ใช้หลักการทอผ้าเบื้องต้น เป็นการนำด้ายเส้นยืนและด้ายเส้นพุ่งมาขัดกัน เพื่อให้เกิดเป็นผืนผ้า โดยหากต้องการผ้าสีเดียวกันด้ายเส้นพุ่งและเส้นยืนจะใช้ด้ายสีเดียวกัน แต่หากต้องการเพิ่มลูกเล่น สร้างสีสันแปลกตา จะใช้ด้ายต่างสีกัน หรืออาจสอดดิ้นเงินหรือทองมาใช้เพื่อให้ผืนผ้ามีความสวยงามยิ่งขึ้น

2. การสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์พื้นเมือง ชุด ฟ้อนวิจิตราภูษาไทเลย

ผู้วิจัยได้ศึกษา ค้นคว้า เอกสารตำรา งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยยึดหลักในการคิดชุดการแสดง องค์ประกอบการแสดง และหลักการจัดการแสดงมาเป็นแนวทางการสร้างสรรค์รูปแบบการแสดง ดังนี้

1) แนวคิดของการแสดง การสร้างสรรค์นาฏศิลป์พื้นเมืองสร้างสรรค์ครั้งนี้ กล่าวถึงการผลิตฝ้ายอินทรีย์ย้อมสีธรรมชาติของจังหวัดเลย ที่สืบทอดกรรมวิธีการผลิตมาแต่ครั้งโบราณ ผู้วิจัยจึงกำหนดแนวคิดสื่อให้เห็นถึงภูมิปัญญาการทอผ้าของจังหวัดเลยผ่านรูปแบบการแสดงนาฏศิลป์พื้นเมือง เป็นการนำเสนอองค์ความรู้ภูมิปัญญา ขั้นตอนการผลิตผ้าทอย้อมสีธรรมชาติ อัตลักษณ์ของชุมชน โดยสื่อออกมาให้เห็นเป็นภาพสะท้อนวิถีชีวิตที่เรียบง่าย เพื่อส่งเสริมภูมิปัญญาการผลิตฝ้ายอินทรีย์ย้อมสีธรรมชาติสู่การเป็นอัตลักษณ์จังหวัดเลย

2) รูปแบบของชุดการแสดง นำเสนอในลักษณะ “นาฏศิลป์พื้นเมืองสร้างสรรค์” มีจุดมุ่งหมายเพื่อสื่อเรื่องราววิถีของฝ้ายอินทรีย์จังหวัดเลย แสดงขั้นตอนการใช้ฝ้ายปลอดสารพิษในการผลิตเส้นใย ย้อมสีและถักทอผืนผ้า ผ่านการแสดงนาฏศิลป์พื้นเมืองสร้างสรรค์ที่มีความเรียบง่าย แสดงความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น

3) องค์ประกอบของการแสดง ชุด ฟ้อนวิจิตราภูษาไทเลย ออกแบบให้สอดคล้องกับแนวคิดการแสดง และแนวคิดนาฏศิลป์สร้างสรรค์ ดังนี้

(1) ดนตรีประกอบการแสดง ด้วยแนวคิดของการแสดง สื่อให้เห็นถึงภูมิปัญญาในการทอผ้า ของชาวอีสาน จึงใช้วงดนตรีพื้นบ้านอีสาน เรียบเรียงทำนองขึ้นใหม่โดย นายณัฐวัฒน์ พลซา กำหนดให้ดนตรีช่วงแรกบรรเลงในลักษณะเนิบช้าแสดงขั้นตอนการผลิตเส้นใยฝ้าย ย้อมสีธรรมชาติ ที่สื่อถึงการใช้ความทะนุถนอม พิถีพิถัน ต่อมาเร่งจังหวะดนตรีให้กระชับขึ้นแสดงขั้นตอนกระบวนการทอผ้าจากเส้นฝ้ายย้อมหลากสีสัน ช่วงสุดท้ายดนตรีมีจังหวะรวดเร็ว กระชับ เร้าใจ เพราะเป็นช่วงที่ผู้แสดงทำท่าทางรื่นเริง ผ่อนคลายเมื่อได้ผลิตภัณฑ์จากผ้าทอมาใช้ในชีวิตประจำวันหรือเพื่อจำหน่าย และเพื่อเป็นการเสริมอารมณ์ สื่อความหมายการแสดงที่ต้องการสะท้อนภูมิปัญญาการทอผ้าของจังหวัดเลยผ่านรูปแบบการแสดงนาฏศิลป์พื้นเมืองให้ผู้ชมเข้าใจชัดเจนขึ้น จึงเกริ่นแคนพูดผญาอีสานกล่าวถึงภูมิปัญญาการทอผ้าของจังหวัดเลยในช่วงแรก

ตัวอย่างผญา “เมืองเลยนี้มีดีแม่นหลายอย่าง
ไทเลยบ้านสืบสานไว้ให้ส่าลือ
เป็นลายมืองานผืนผ้าวิจิตรตาสวยสว่างแท้เด
ถือเป็นภูมิปัญญาสร้างเลิศล้ำแม่นค่าคุณ
ถักทอดุนสลับไม้สลวยลายวาดงานซ่าง
เอาพรรณไม้มาเป็นทางสลับสีสันแต้มแกมไว้จนว่าดี
ถือเป็นของมีคุณล้ำไทเลยนำเป็นคุณค่า
เลิศวิจิตรภูษาผืนผ้าแพรพรรณอีสานแท้แม่นอยู่เลย ฮั่นแน๊ว พี่น้องเอย”

ท่อนหัว

- - - -	- - - -	- - - -	- - - ซ	- ล - ซ	- ดำ - ล	- ซ - ม	- ร - ซ
- - - -	- - - -	- - - -	- - - ม	- ซ - ล	- ดำ - ล	- ซ - ม	- ด - ร
- - - -	- - - -	- - - -	- - - ร	- ม - ร	- ด - ร	- ด - ลฺ	- - - ซ
- ม - ซ	- ดำ - ล	- ซ - ม	- - - ร	- ม - ซ	- ม - ร	- ด - ลฺ	- ร - ด

ท่อน 1

*- - - -	- - - -	- - - -	- - - ม	- - - -	- ร - ม	- ซ - ล	- ด ำ - ซ
- - - -	- - - -	- - - ม	- ซ - ล	- ด ำ - ร ำ	- ม ำ - ร ำ	- ด ำ - ล	- ด ำ - ซ
- - - -	- - - -	- - - ม	- ร - ด	- ร - ด	- ล ฺ - ด	- - - ร	- - - ม
- ซ - ล	- ซ - ม	- - - -	- - - ซ	- ม - ร	- ด - ร	- ด - ล	- ร - ด
- - - -	- - - -	- - - ด	- ร - ม	- ร - ม	- - - -	- - - -	- - - ร
- ม - ร	- ด - ล ฺ	- - - -	- - - ซ	- ล ฺ - ด	- ร - ม	- - - -	- - - ม
- ร - ด	- ม - ร	- - - -	- - - ด	- ร - ด	- ล ฺ - ซ ฺ	- - - ด	- ร - ม
- ซ - ม	- ร - ม	- - - -	- - - ร	- ม - ร	- ด - ร	- ด - ล ฺ	- ร - ด

กลับต้น *

ท่อน 2

*- - - ล	ด ล ซ ม	ร ด ร ม	ซ ล ด ล	- - - ล	ซ ล ด ร ำ	ม ำ ด ม ำ ร ำ	ด ล ซ ล
- - - ล	ด ล ซ ม	ร ด ร ม	ซ ล ด ล	- - - ล	ซ ล ด ร ำ	ม ำ ด ม ำ ร ำ	ด ล ด ซ
- - - ล	ซ ม ล ซ	ม ซ ด ล	ซ ม ร ม	- - - ล	ด ล ซ ม	ร ด ร ม	ร ม ซ ร
- - - ด	ร ม ด ร	ม ด ม ร	ด ล ซ ล ฺ	- - - ด	ร ม ด ร	ม ด ม ร	ด ล ซ ล ฺ

กลับต้น *

ท่อน 3

*- - - -	- - - -	ร ด ร ม	ร ม ซ ล	- - - ล	- ซ ล ด ำ	ล ซ ม ด ำ	ล ซ ม ล
- - - -	- - - -	ร ด ร ม	ร ม ซ ล	- - - ล	- ซ ล ด ำ	ล ซ ม ด ำ	ล ซ ม ซ
- - - -	- - - -	ร ด ร ม	ร ม ซ ล	- - - -	- - - -	ซ ม ร ด	- ร - ม
- - - -	- - - -	ซ ม ร ม	ซ ม ร ด	- ร - ล ฺ	- ร - ด	ร ม ร ด	- ท ฺ - ล ฺ
- - - -	- - - -	ซ ม ร ม	ซ ม ร ด	- ร - ล ฺ	- ร - ด	ร ม ร ด	- ท ฺ - ล ฺ

กลับต้น *

(2) ผู้แสดง กำหนดเป็นผู้แสดงหญิง จำนวน 8 คน โดยเลือกผู้แสดงที่มีทักษะการร่ายรำที่อ่อนช้อย งดงาม มีรูปร่างใกล้เคียงกัน และมีฝีมือลีลาการร่ายรำเท่าเทียมกัน เพื่อให้ได้ภาพการแสดงที่มีความเป็นเอกภาพ พร้อมเพรียงร่ายรำได้สอดคล้องประสานกลมกลืน และสามารถรักษาระเบียบแถวให้สม่ำเสมอตามลักษณะที่ต้องการ

(3) การแต่งกาย ออกแบบสื่อถึงวัฒนธรรมท้องถิ่น ชีวิตความเป็นอยู่ที่เรียบง่ายของชาวบ้านอีสาน โดยเฉพาะกลุ่มทอผ้าบ้านกกบก ที่นิยมนุ่งผ้าซิ่นฝ้ายทอเองคลุมน่อง สวมเสื้อผ้าฝ้ายสีพื้นแขนยาว ในการแสดงชุด ฟ้อนวิจิตราภูษาไทเลย ผู้วิจัยจึงเลือกใช้ผ้าฝ้ายที่มีในท้องถิ่นเป็นวัตถุดิบหลัก ผู้แสดงนุ่งผ้าซิ่นสีน้ำตาลมีตีนซิ่น เสื้อแขนกระบอกสีครีม ห่มสไบผ้าฝ้ายตุ่ยสอดลายฝ้ายย้อมสีธรรมชาติของบ้านกกบก เข็มขัดเงิน สวมสร้อยคอ กำไล และต่างหูเงิน รวบมวยผมทัดดอกไม้เหลืองแทนสีดอกไม้ประจำจังหวัดเลย ดังภาพประกอบที่ 1

ภาพประกอบที่ 1 เครื่องแต่งกายการแสดง ชุด ฟ้อนวิจิตราภูษาไทเลย

(4) การออกแบบท่ารำ ด้วยแนวคิดของการแสดงที่ต้องการสื่อถึงภูมิปัญญาการผลิตผ้าทอย้อมสีธรรมชาติของจังหวัดเลย ผู้วิจัยจึงออกแบบท่ารำให้ครอบคลุม “วิถีของฝ้ายอินทรีย์จังหวัดเลย” ทั้งกระบวนการปลูกฝ้ายปลอดสารพิษและกรรมวิธีการผลิตเส้นใย การย้อมสีเส้นฝ้ายจากพืชพันธุ์พื้นเมืองเฉพาะถิ่น รวมถึงการถักทอเส้นใยให้กลายเป็นผืนผ้า ใช้แนวคิดการประดิษฐ์ท่ารำจากผู้เชี่ยวชาญมาเป็นแนวทางนำท่าทางธรรมชาติของการเตรียมฝ้าย ผลิตเส้นใยการย้อม

และขั้นตอนการทอผ้ามาออกแบบให้มีลีลาโดยใช้แม่ท่ารำ ท่าฟ้อนพื้นเมือง นาฏยศัพท์ ภาษาท่า ผสมผสานร้อยเรียงให้เป็นเรื่องราว ประดิษฐ์ลีลาเชื่อมท่ารำ ให้ครอบคลุมความหมายของเนื้อหา สื่อให้เห็นภาพชัดเจนในลักษณะนาฏศิลป์พื้นเมือง และประสานกลมกลืนกันไปกับดนตรีที่สร้างสรรค์ขึ้น

การแสดงแบ่งออกเป็น 3 ช่วง ได้แก่ ช่วงนำเสนอขั้นตอนการทำเส้นฝ้ายและย้อมสีธรรมชาติ ช่วงแสดงขั้นตอนกระบวนการทอผ้า และช่วงม่วนซื่น สนุกสนาน โดยมีกระบวนท่ารำที่สร้างสรรค์ขึ้นทั้งหมด 22 ท่า คือ 1) ท่าออก-ท่าเดิน 2) ท่าเตรียมเก็บฝ้าย 3) ท่าเก็บฝ้ายดอกบน 4) ท่าเก็บฝ้ายดอกล่าง 5) ท่าเก็บฝ้ายใส่ตะกร้า 6) ท่าล้อฝ้าย (แบบนั่ง) 7) ท่าล้อฝ้าย (แบบยืน) 8) ท่าดีดฝ้าย (แบบนั่ง 1) 9) ท่าดีดฝ้าย (แบบนั่ง 2) 10) ท่าดีดฝ้าย (แบบยืน 1) 11) ท่าดีดฝ้าย (แบบยืน 2) 12) ท่าปั่นฝ้าย (แบบ 1) 13) ท่าปั่นฝ้าย (แบบ 2) 14) ท่าย้อมฝ้าย 15) ท่าตากเส้นฝ้าย 16) ท่าทอฝ้าย (แบบ 1) 17) ท่าทอฝ้าย (แบบ 2) 18) ท่าทอฝ้าย (แบบ 3) 19) ท่าโชว์ผ้าทอ 20) ท่าความสวยงามของผ้าทอ 21) ท่าเดินเข้า-ท่าชื่นชม 22) ท่าเดินเข้า-ท่ายินดี แสดงดังภาพประกอบที่ 2-10

ภาพประกอบที่ 2 ท่าเก็บฝ้ายดอกบน สร้างสรรค์จากท่าทางการเก็บดอกฝ้ายที่อยู่ด้านบนของต้นฝ้าย

ภาพประกอบที่ 3 ท่าเก็บฝ้ายใส่ตะกร้า สร้างสรรค์จากท่าทางการเก็บดอกฝ้ายใส่ตะกร้าที่เตรียมไว้

ภาพประกอบที่ 4 ท่าล้อฝ้าย สร้างสรรค์จากท่าทางการล้อฝ้าย หรือม้วนปุยฝ้ายให้มีรูปร่างคล้ายหลอดกลมยาว

ภาพประกอบที่ 5 ท่าดีดฝ้าย สร้างสรรค์จากท่าทางการนำฝ้ายมาดีดด้วย “กง” ทำให้เป็นปุยฟู ละเอียด บางเบา

ภาพประกอบที่ 6 ท่าปั่นฝ้าย สร้างสรรค์ท่าทางการปั่นฝ้ายหรือเข็นฝ้ายด้วย “หลา” ทำให้ฝ้ายกลายเป็นเส้นใย

ภาพประกอบที่ 7 ท่าย้อมฝ้าย สร้างสรรค์จากท่าทางการนำเส้นฝ้ายไปย้อมสีก่อนนำไปทักทอ

ภาพประกอบที่ 8 ท่าตากเส้นฝ้าย สร้างสรรค์จากท่าทางการนำเส้นฝ้ายที่ย้อมสีแล้วไปตากให้แห้ง

ภาพประกอบที่ 9 ท่าทอฝ้าย สร้างสรรค์จากท่าทางการนำเส้นใยฝ้ายไปทักทอเป็นผืนด้วย “กี่ทอผ้า”

ภาพประกอบที่ 10 ท่าโชว์ผ้าทอ สร้างสรรค์จากท่าทางการโชว์ความสวยงามของผืนผ้าที่ทอเสร็จแล้ว

ผู้วิจัยได้พัฒนาการแสดง ชุด ฟ้อนวิจิตราภูษาไทเลย โดยยึดหลักการแนวคิด ทฤษฎีต่างๆ ต่อมาได้ทดลองปฏิบัติการแสดงให้ครบองค์ประกอบโดยถ่ายทอดการแสดงให้นักศึกษาสาขาวิชานาฏศิลป์ เพื่อตรวจสอบลีลาท่ารำการเคลื่อนไหวให้สัมพันธ์กับดนตรีประกอบการแสดง และเครื่องแต่งกาย หลังจากนั้น นำเสนอชุดการแสดงที่พัฒนาขึ้นให้ผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งเป็นครูผู้สอนนาฏศิลป์ที่มีประสบการณ์ และมีผลงานออกแบบชุดการแสดงนาฏศิลป์ของตนเองให้ข้อเสนอแนะ และวิพากษ์การแสดง ผลปรากฏ ดังนี้

1. ด้านแนวคิดของการแสดงสื่อให้เห็นถึงภูมิปัญญาในการทอผ้าของคนอีสาน แสดงถึงกระบวนการ
ผลิตผ้าทอย้อมสีธรรมชาติได้ชัดเจน

2. ด้านรูปแบบการแสดง นำเสนอในลักษณะการแสดงนาฏศิลป์พื้นเมืองสร้างสรรค์ สื่อเรื่องราววิถีของฝ้ายอินทรีย์จังหวัดเลยได้อย่างครอบคลุม นำเสนออย่างเรียบง่าย

3. ด้านองค์ประกอบการแสดง ดนตรีประกอบเหมาะสมกับแนวคิดของชุดการแสดง จำนวนผู้แสดง เหมาะสม การแต่งกายออกแบบได้เหมาะสมเข้ากับวิถีท้องถิ่น ไม่เป็นอุปสรรคต่อการร่ายรำ

4. การออกแบบท่ารำ ร้อยเรียงเรื่องราวและนำเสนอได้ครอบคลุมความหมายของเนื้อหา กระบวนท่ารำเสนอถึงกระบวนการผลิตผ้าทอได้ชัดเจน

ผลการนำเสนอการแสดงนาฏศิลป์พื้นเมือง ชุด ฟ้อนวิจิตราภูษาไทเลย เพื่อคืนข้อมูลแก่คนในชุมชน พบว่า ชุดการแสดงที่สร้างสรรค์ขึ้น มีความงดงามเพลิดเพลิน สามารถนำเสนอเรื่องราวที่สื่อถึง “วิถีของฝ้ายอินทรีย์จังหวัดเลย” ซึ่งเป็นวิถีชีวิตของท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี สำหรับการส่งต่อและเผยแพร่ภูมิปัญญา ผู้วิจัยจัดอบรมเชิงปฏิบัติการให้นักเรียนชุมนุมนาฏศิลป์ โรงเรียนเลยพิทยาคม อำเภอเมือง จังหวัดเลย ซึ่งเป็นโรงเรียนประจำจังหวัดเลย ที่มีโอกาสได้จัดการแสดงเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมอย่างสม่ำเสมอ นอกจากนี้ มีการบันทึกวีดิทัศน์ผลงานการแสดงเพื่อส่งต่อและเผยแพร่ให้แก่โรงเรียนมัธยมในเขตจังหวัดเลยเพื่อขยายผลกลุ่มเป้าหมายในการถ่ายทอด ชุดการแสดงนาฏศิลป์พื้นเมืองสร้างสรรค์ ชุด วิจิตราภูษาไทเลย ต่อไป

อภิปรายผล

การแสดงนาฏศิลป์พื้นเมือง ชุด ฟ้อนวิจิตราภูษาไทเลย สร้างสรรค์ขึ้นโดยมีแนวคิดเพื่อให้สื่อถึงภูมิปัญญาการทอผ้าของจังหวัดเลยเพื่อเป็นการแสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์ ที่โดดเด่นของกลุ่มทอผ้าบ้านกกบก อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย

ที่สืบทอดกันมาตั้งแต่โบราณกาล ผ่านรูปแบบนาฏศิลป์พื้นบ้าน สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิต แนวคิด ความเชื่อ และค่านิยมของตนเอง สอดคล้องกับ สดใส พันธุมโกมล (2538) ที่กล่าวว่า ศิลปะการแสดง คือศิลปะที่เกิดขึ้นจากการนำภาพจากประสบการณ์และจินตนาการของมนุษย์มาผูกเป็นเรื่อง และจัดเสนอในรูปแบบของการแสดงโดยมีผู้แสดงเป็นผู้สื่อความหมายและเรื่องราวต่อผู้ชม รูปแบบการแสดงฟ้อนวิจิตราภูษาไทเลย มีจุดมุ่งหมายเพื่อสื่อเรื่องราววิถีของฝ้ายอินทรีย์จังหวัดเลย แสดงขั้นตอนการใช้ฝ้ายปลอดสารพิษในการผลิตเส้นใย ย้อมสีและถักทอผืนผ้า ผ่านการแสดงนาฏศิลป์พื้นเมืองสร้างสรรค์ที่มีความเรียบง่าย แสดงความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นสอดคล้องกับ สุมิตร เทพวงษ์ (2541) ที่กล่าวว่านาฏศิลป์พื้นเมืองว่าเป็นการแสดงของชาวบ้านท้องถิ่นต่าง ๆ ซึ่งแต่ละท้องถิ่นก็ประดิษฐ์แบบแผนของตนไปตามความนิยม เป็นการแสดงเพื่อความรื่นเริงในฤดูเทศกาลต่างๆซึ่งแต่เดิมมิได้ยึดเป็นอาชีพหรือเล่นเพื่อหารายได้ ดนตรีประกอบการแสดง ใช้วงดนตรีพื้นบ้านอีสาน เรียบเรียงทำนองขึ้นใหม่ โดยใช้บทร้องผญาเกริ่นนำ ดนตรีในแต่ละช่วงให้อารมณ์ความรู้สึกแตกต่างกัน โดยช่วงแรกมีลักษณะเนิบช้าแสดงถึงความทะนุถนอม พิถีพิถัน เร่งจังหวะดนตรีให้กระชับขึ้นในช่วงถัดไปและ ช่วงสุดท้ายดนตรีจังหวะรวดเร็ว กระชับ เร้าใจ เพราะเป็นช่วงที่ผู้แสดงรื่นเริง ผ่อนคลาย สอดคล้องกับ ประวิทย์ ฤทธิบูลย์ (2565) ที่กล่าวว่าออกแบบสร้างสรรค์ทำนองเพลงดนตรีประกอบการแสดงเพื่อให้สอดคล้องกับการสื่อและส่งเสริมให้เกิดอารมณ์ที่แตกต่างกัน ในแต่ละช่วงของรูปแบบการแสดง เน้นสื่ออารมณ์ความรู้สึกและสร้างจินตนาการ การแต่งกายออกแบบให้เหมาะสมกับวิถีชีวิตของพื้นบ้าน ชีวิตความเป็นอยู่ที่เรียบง่ายของชาวบ้านอีสาน โดยเฉพาะกลุ่มทอผ้าบ้านกกบก ที่นิยมนุ่งผ้าซิ่นฝ้ายทอเองคลุมน่อง สวมเสื้อผ้าฝ้ายสีพื้นแขนยาว เครื่องแต่งกายประกอบการแสดงจึงใช้วัตถุดิบที่มีในท้องถิ่น และออกแบบให้ไม่เป็นอุปสรรคต่อการร่ายรำ ซึ่งสอดคล้องกับ สุรพล วิรุฬห์รักษ์ (2543) ที่กล่าวว่า นักนาฏยประดิษฐ์ต้องกำหนดรูปแบบ และแนวทางของฉาก เครื่องแต่งกายให้ตอบสนอง และส่งเสริมการแสดงอย่างเหมาะสม คัดเลือกผู้แสดงที่มีทักษะการร่ายรำที่อ่อนช้อย งดงาม มีรูปร่างใกล้เคียง และมีฝีมือลีลาการร่ายรำเท่าเทียมกัน เพื่อความ

ความเป็นเอกภาพ สอดคล้องกับทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ ของ ทวีเกียรติ ไชยยงยศ (2538) ที่กล่าวว่า ความงามของวัตถุอันเกิดจากรูปร่าง รูปทรง สีสัน สัดส่วนที่ประกอบเข้ากันอย่างกลมกลืน สมดุล ผู้แสดงต้องมีรูปร่างที่สมส่วน และสีสันของเสื้อผ้าเพื่อให้เกิดความสวยงาม สำหรับการออกแบบท่ารำและการแปรแถว เพื่อให้ครอบคลุมการสื่อถึง “วิถีของฝ้ายอินทรีย์จังหวัดเลย” ผู้วิจัยใช้แนวคิดการประดิษฐ์ท่ารำจากผู้เชี่ยวชาญมาเป็นแนวทางนำท่าทางธรรมชาติของการเตรียมฝ้าย ผลิตเส้นใย การย้อม และขั้นตอนการทอผ้ามาออกแบบให้มีลีลาโดยใช้แม่ท่ารำ ท่าฟ้อนพื้นเมือง นาฏยศัพท์ ภาษาท่า ผสมผสานร้อยเรียงให้เป็นเรื่องราว ประดิษฐ์ลีลาเชื่อมท่ารำ ให้ครอบคลุมความหมายของเนื้อหา สื่อให้เห็นภาพชัดเจนในลักษณะนาฏศิลป์พื้นเมือง และประสานกลมกลืนกันไปกับดนตรีที่สร้างสรรค์ขึ้น สอดคล้องกับแนวคิดของ พจน์มาลย์ สมรรคบุตร (2538) ที่กล่าวถึงการประดิษฐ์ท่ารำพื้นเมืองต้องการศึกษาท่ารำที่เป็นแม่ท่าหลักของท้องถิ่นแล้วนำมาประดิษฐ์ลีลาเชื่อมท่ารำให้ครอบคลุมความหมายของเนื้อหาในระบำชุดนั้น ๆ ผู้วิจัยเน้นการแปรแถวแบบยึดสายตาผู้ชมโดยคำนึงถึงเวทีเป็นหลัก เพื่อเปลี่ยนสายตาผู้ชม โดยออกแบบให้สัมพันธ์กับกระบวนการท่ารำ ซึ่งสอดคล้องกับ จินตนา สายทองคำ (2561) ที่กล่าวว่า กระบวนการแปรแถว นำแนวคิดการใช้พื้นที่เวที ทั้งในรูปแบบความสมดุล และไม่สมดุล ใช้พื้นที่กลางเวที มุมเวที อย่างหลากหลาย ออกแบบแถวในตอนต้นและตอนจบในแถวและท่าเดียวกัน ก่อให้เกิดอารมณ์แก่ผู้ชม

การแสดงฟ้อนวิจิตราภูษาไทเลย พัฒนาขึ้นโดยยึดหลักการ แนวคิดทฤษฎีต่างๆ ต่อมาได้ทดลองปฏิบัติการแสดงให้ครบองค์ประกอบ และนำเสนอชุดการแสดงที่พัฒนาขึ้นให้ผู้ทรงคุณวุฒิให้ข้อเสนอแนะ จากนั้นจึงนำเสนอการแสดงนาฏศิลป์พื้นเมือง ชุด ฟ้อนวิจิตราภูษาไทเลย เพื่อคืนข้อมูลแก่คนในชุมชน มีการส่งต่อและถ่ายทอดโดยจัดอบรมเชิงปฏิบัติการให้นักเรียนชุมนุมนาฏศิลป์ระดับมัธยมศึกษา สำหรับใช้ในการจัดการแสดงเผยแพร่ผ่านรูปแบบนาฏศิลป์พื้นเมืองสร้างสรรค์ เพื่อขยายผลต่อไป สอดคล้องกับ สามารถ จันทร์สูรย์ (2534) ที่กล่าวว่า การถ่ายทอดภูมิปัญญา มีการถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งตลอดมามัก

ถ่ายทอดในหลากหลายรูปแบบ เช่น บอกเล่าโดยตรง หรือบอกเล่าโดยผ่านพิธีกรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่นต่างๆ นอกจากนี้กระบวนการในการพัฒนานาฏศิลป์ ยังสอดคล้องกับ ตรีรัตน์ วิสุทธิพันธ์ (2564) ที่มีการกำหนดแนวคิดและแรงบันดาลใจ ศึกษาค้นคว้าข้อมูลทุกรูปแบบเพื่อนำสู่การกำหนดรูปแบบการแสดง การทดลองฝึกปฏิบัติการทางนาฏศิลป์ นำเสนอผลงานต่อผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อวิพากย์ให้ข้อเสนอแนะในการสร้างสรรค์งาน ดำเนินการปรับปรุงผลงานให้มีคุณภาพมากขึ้น และนำผลงานการแสดงนาฏศิลป์สร้างสรรค์ เผยแพร่สู่สาธารณชนลำดับต่อไป

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะสำหรับการนำไปใช้

1.1 ควรนำนาฏศิลป์พื้นเมืองที่สร้างสรรค์ขึ้น จัดทำในรูปวีดิทัศน์เพื่อเผยแพร่ในช่องทางอื่นต่อไป

1.2 ควรมีการถ่ายทอดกระบวนการทอผ้าให้แก่เยาวชนในพื้นที่เพื่อการอนุรักษ์ให้คงอยู่

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัย

2.1 ควรมีการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบการถ่ายทอดนาฏยประดิษฐ์ให้แก่เยาวชนต่อไป

2.2 ควรมีการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นอื่นๆ เพื่อนำมาสร้างสรรค์ชุดการแสดง

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) ประเภท Fundermental Fund ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2566 (รหัสข้อเสนอการวิจัย 66A152000006 รหัสโครงการ 181391) โดยสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

เอกสารอ้างอิง

จินตนา สายทองคำ. (2561). กระบวนการสร้างสรรค์งานนาฏศิลป์ ชุด สักการะเทวราช. **วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, 10**(1), 103-117.

ชมภูนาฏ ชมภูพันธ์, ชัยพฤกษ์ หงษ์ลัดดาพร, ปานฤทัย พุทธทองศรี, สรินทร คุ้มเขต, สุภาวดี สำราญ, กานต์ จันทระ, และคณะ. (2566). การยกระดับมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อขยายตลาดภูมิปัญญา: ผลิตภัณฑ์จากฝ้ายย้อมสีธรรมชาติจังหวัดเลย. ใน **รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติ มหาวิทยาลัยพะเยา ครั้งที่ 12.** (หน้า 23-31). พะเยา : มหาวิทยาลัยพะเยา.

ตรีรัตน์ วิสุทธิพันธ์. (2564). **นาฏศิลป์สร้างสรรค์ ชุด เทพีโภคทรัพยธิ์ (รายงานผลการวิจัย).** กรุงเทพฯ : สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์.

ทวีเกียรติ ไชยยงยศ. (2538). **สุนทรียะทางทัศนศิลป์.** กรุงเทพฯ : ฝ่ายเอกสารและตำรา สถาบันราชภัฏสวนดุสิต.

ประวิทย์ ฤทธิบูลย์. (2565). รูปแบบการสร้างสรรค์นาฏศิลป์จากมายาคติ. **วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์, 16**(2), 123-136.

พจน์มาลย์ สมรรคบุตร. (2538). **แนวการคิดประดิษฐ์ท่ารำเชิ้ง.** พิมพ์ครั้งที่ 2. อุดรธานี : มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี.

สดใส พันธุมโกมล. (2538). **ศิลปะของการแสดง (ละครสมัยใหม่).** กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สามารถ จันทร์สูรย์. (2534). **ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท.** กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป.

สุมิตร เทพวงษ์. (2541). **นาฏศิลป์ไทย: นาฏศิลป์สำหรับครูประถมและมัธยม**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.

สุรพล วิรุฬห์รักษ์. (2543). **นาฏศิลป์ปริทรรศน์.** กรุงเทพฯ : ภาควิชานาฏยศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.